

Είναι αληθές ότι αἱ εἰκονικαὶ τοῦ Πλωτίνου ἐκφράσεις, ὡς ἂν πρόκειται νὰ δηλώσῃ τίνι τρόπῳ ἐκ τοῦ Ἐνὸς προῆλθον τὰ πολλὰ, μετὰ γούσι λεληθότως τὸν νοῦν εἰς τὰς τῶν Βαλεντινείων δοξασίας καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ τῶν ἀνατολιτῶν φιλοσοφήματα. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πλωτῖνος μᾶς καθιστᾷ συνεχῶς προσεκτικούς, προφυλάττων ἀπὸ πάσης παρερμηνείας καὶ συγχύσεως δι' ὀλοκλήρων χωρίων πρὸς τοῦτο καθιερωμένων.

Ἐκ τῶν εἰκόνων, ἃς μεταχειρίζεται περιγράφων τὴν ἐκ τοῦ Ἐνὸς γένεσιν τοῦ σύμπαντος κόσμου, καταλληλοτέρα εἶναι ἢ δι' ἧς παριστᾷ τὴν μεταξὺ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ Νοῦ (καὶ ἐπομένως καὶ τὴν μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Ἐνὸς. Zeller V, 497) σχέσιν. Ἡ ἐκ τοῦ Νοῦ γεννωμένη ψυχὴ ἔχει πρὸς αὐτόν, λέγει, οὐχὶ ὡς τὸ ἐκρέον πρὸς τὸ ἐξ οὗ ἀπορρέει, ἀλλ' ὡς ὁ προφορικὸς λόγος πρὸς τὸν ἐνδιάθετον, ἢ τὴν ἰδέαν, ἣν αἰσθητοποιεῖ. «Οἷον λόγος ὁ ἐν προφορᾷ λόγου τοῦ ἐν ψυχῇ, οὕτω καὶ αὐτὴ λόγος νοῦ»²². Ὁ προφορικὸς λόγος δὲν εἶναι συνέχεια τοῦ ἐνδιαθέτου, ἀλλ' ἀπλῶς δήλωσις τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Οὕτω καὶ τὰ

συστήματα τῶν ἀνατολικῶν ἐτελειοποιήθησαν ἀργότερον καὶ πιθανῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας. Πρβλ. Zeller V. 506 καὶ ἐξῆς.

22. Ἐνν. V. 1, 3. Οὕτω καὶ 1, 2, 3: ὡς γὰρ ἐν φωνῇ λόγος μίμημα τοῦ ἐν ψυχῇ, οὕτω καὶ ὁ ἐν ψυχῇ μίμημα τοῦ ἐν ἐτέρῳ. Ἴδ. καὶ V. 1, 6. Ἡ εἰκὼν ὁμῶς αὕτη δὲν εἶναι εὖρημα τοῦ Πλωτίνου, διότι πρὸ αὐτοῦ τὴν μετεχειρίσθη ἤδη Φίλων ὁ Ἰουδαῖος. Πρβλ. M. Heinze: Die Lehre vom Logos in der Griechischen Philosophie. Oldenbnrg. 1872 σελ. 231.

ὄντα εἶναι δῆλωσις τῆς δυνάμεως τοῦ Ἐνὸς ἐν ἑαυτῇ μενούσης. Διότι (λέγει περὶ τῆς νοητῆς οὐσίας) «ἀνάγκη αὐτὸ ἀεὶ τε σὺν αὐτῷ εἶναι καὶ μὴ διϊστάναι ἀφ' αὐτοῦ — μηδὲ προϊέναι τι ἀπ' αὐτοῦ· ἤδη γὰρ ἂν ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ εἶη» (Ἐνν. VI, 5.3.) Ἐν γένει ὁ Πλωτῖνος δὲν παύεται ἐπαναλαμβάνων, ὅτι τὸ πεπερασμένον ἔχει πρὸς τὸ Ἐν, οὐχὶ ὡς τὸ μέρος πρὸς τὸ ὅλον, ἀλλ' ὡς τὸ αἰτιατὸν πρὸς τὸ αἷτιον. Δὲν ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πρώτου, οὐδὲ εἶναι συνέχεια αὐτῆς προβαλλομένης, ἀλλὰ παρήχθη διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ χωρὶς νὰ μειωθῇ διὰ τοῦτο, οὐδὲ νὰ μεταβληθῇ ἢ οὐσία του²³. Διὰ τούτων καὶ τῶν τοιούτων καταδείκνυται ἀναμφισβητήτως ἡ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῆς φιλοσοφίας τῶν νεοπλατωνικῶν καὶ τῶν προετικῶν συστημάτων.

Ἄλλ' ὅσον εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Πλωτῖνος διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης ἐξηγήσεως τῶν ὄντων προσεπάθησε, καὶ δὴ καὶ κατόρθωσε νὰ ὑπαγάγῃ τὰ πάντα εἰς μίαν ὑψίστην ἐνιαίαν ἀρχήν, τόσον εἶναι ἀφ' ἐτέρου ἀναμφίβολον, ὅτι τὴν ἐνότητα ταύτην τοῦ συστήματός του, δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν διατηρήσῃ. Εὐθύς μετὰ τὸ πρῶτον βῆμα τῆς ἀπὸ τοῦ Ἐνὸς ἀναχωρήσεώς του, διέσπασε τὸ ἐνιαῖον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ὑποπεσὼν εἰς τὴν παρ' Ἀριστοτέ-

23. Πρβλ. καὶ Ἐνν. VI, 9, 9, 767 ἐνθα λέγει περὶ τῆς ζωῆς, τοῦ ὄντος, τῆς ψυχῆς κτλ. ὡς οὐκ ἐκχεομένων ἀπ' αὐτοῦ (τοῦ Ἐνὸς) εἴτ' ἐκείνων (ἐκεῖνο;) ἐλαττούντων. Καὶ προϊών· ὅτι ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ὡσαύτως μένει οὐ μεμερισμένη εἰς αὐτὰ ἀλλ' ὅλη μένουσα. Τέλος ἴδ. καὶ Steinhart. P. R. Enycl. τόμ. 5, σελ. 1758.

λει διάκρισιν μεταξύ μορφῆς καὶ ὕλης. Εἶδομεν αὐτὸν ἤδη παραδεχόμενον τὸ διττὸν ἐν τῷ Νῶ καὶ ποιούμενον διάκρισιν μεταξύ μορφῆς καὶ ὕλης καὶ ἐν αὐταῖς ἀκόμη ταῖς ιδέαις. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ εἶδομεν αὐτὸν μερίζοντα εἰς δύο καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν τοῦ παντός, ἣτις παρεμβαλλομένη μεταξύ τοῦ νοητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, προώριστο ἴσα ἴσα νὰ πληρώσῃ τὸ ἐν τῇ παλαιότερᾳ φιλοσοφίᾳ ὑφιστάμενον χάσμα κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο²⁴. Οὐδὲν λοιπὸν δικαιολογεῖ τὴν προσπάθειαν ν' ἀντικαταστήσῃ τις ἐν τῇ νεοπλατωνικῇ φιλοσοφίᾳ μίαν ἀσυμβίβαστον πρὸς ἑαυτὴν ἐνότητα, ταυτίζων τὴν ὕλην μετὰ τοῦ πνεύματος, δηλαδὴ μετὰ τοῦ ὄντος, ὡς ποιεῖ ὁ Zimmermann. Οὐδὲ εἶναι τις, ὡς ἱστορικός, ὑποχρεωμένος νὰ ἄρῃ τὰς ἀντιφάσεις, εἰς ἃς ὁ Πλωτῖνος περιπίπτει ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους, ἐφ' ὅσον ἡ ἄρσις δὲν προκύπτει ὡς συνέπεια τῆς ἀληθοῦς φύσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ φιλοσοφικοῦ του συστήματος.

Καὶ λοιπὸν μένουσιν ὑφιστάμεναι παρὰ Πλωτίνω δύο ἀντίθετοι ἀρχαί: Τὰ εἶδη μὲ τὴν μορφωτικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἐλαττουμένην καθ' ὅσον αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν δημιουργικῶν σταθμῶν, δι' ὧν ἡ ἐνέργειά της διαβαίνει, ἢ μεταβιβάζεται εἰς τὸ μορφωθησόμενον, καὶ ἡ ὕλη μὲ τὸν προορισμὸν νὰ δέχηται τὰς ἐπιβαλλομένας αὐτῇ μορφάς, καθιστῶσα οὕτω δυνατὸν τὸν μέχρις ἐσχάτων ἐξελιγμὸν τῆς ἀπὸ τοῦ Ἐνὸς μεταδιδομένης παραγωγικῆς δυνάμεως. Ὅπου αὕτη προσιούσα συντάττει τὴν ἀ-

24. Ἴδ. Zeller V. σελ. 541.

κόσμητον ὕλην οὕτως, ὥστε ἡ προκύπτουσα μορφή νὰ ᾔ-
 ναι ἡ ὀλοσχερῆς τῆς δυνάμεως ταύτης ἔκφανσις, ἐκεῖ ἔ-
 χομεν ἐνώπιόν μας τὸ αἰσθητὸν καλόν. Ἄφοῦ δὲ τὰ ἐν
 τῷ Νῶ εἶδη δὲν δύνανται παρὰ νὰ ᾔναι τὰ κάλλιστα ὄντα,
 καὶ ἄφοῦ παντὸς ὅ,τι βλέπομεν ἐπὶ τῆς γῆς εὐρηται τὸ
 εἶδος ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, ἐννοεῖται εὐκόλως, ὅτι καλὸν
 δύναται νὰ ᾔναι καὶ τὸ ἔσχατον ζωῦφιον²⁵, ὅπως εἶναι
 καλὰ καὶ τὰ ἄστρα. Ἐπίσης ὁμως ἐννοεῖται, ὅτι ὀλό-
 κληροὶ τάξεις δυσμόρφων ἐπὶ γῆς πλασμάτων εἶναι δύ-
 σμορφοὶ οὐχὶ δι' ἄλλον λόγον παρὰ διότι δὲν ὁμοιάζουσι
 τὸ ἐν τῷ Νῶ εἶδος των· ὀρθότερον εἰπεῖν, διότι ἡ δύνα-
 μὶς τοῦ ἑαυτῶν εἶδους, δὲν κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ ὀλο-
 σχερῶς τὴν ὕλην εἰς τὴν ἑαυτῆς ἐξουσίαν. Καὶ λοιπὸν ὅ-
 που ἢ τὸ εἶδος ἀδυνατεῖ νὰ ἐπικρατήσῃ τῆς ὕλης, ἢ ἡ ὕλη
 εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ ἀνέχεται τὴν δι' αὐτοῦ μόρ-
 φωσιν καθ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ἐκεῖ γεννᾶται τὸ αἰσχροὺν
 τόσῳ μεῖζον, ὅσῳ ὀλιγώτερον κατώρθωσεν ἡ ἰδέα νὰ ὑ-
 ποτάξῃ εἰς τὴν συνεκτικὴν αὐτῆς δύναμιν τὰ ἀκόσμητα
 στοιχεῖα τοῦ ἀμόρφου. Διότι κατὰ Πλωτῖνον (I, 6, 2) εἴ-
 τε ἀνομοιομερῆς εἴτε ὀμοιομερῆς τυγχάνει ἡ ὕλη ἢ ἐρ-
 χομένη εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ εἶδους, ἢ ἐπικράτησις

25. Ὁ Πλωτῖνος αἰσθάνεται τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν καὶ θαυμάζει
 τὴν ἐν τοῖς ζώοις ποικίλην θαυματουργίαν, καὶ τὸ εὐεῖδές τῶν
 φύλλων καὶ τῶν καρπῶν, καὶ τὸ ῥᾶστα εὐανθές καὶ ῥαδινὸν καὶ
 ποικίλον αὐτῶν πλέον ἢ πᾶς ἄλλος τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων.
 Πρβλ. Ἐνν. III. 2 13. καὶ V. 1, 2. περὶ τοῦ βολαῖς ἡλίου φωτιζομέ-
 νου νέφους.

τούτου ἐπ' αὐτῆς ἐκδηλοῦται ἐν τῷ ὅτι: προσιόν τὸ εἶδος «τὸ ἐκ πολλῶν ἐσόμενον ἐν συνθέσει συνέταξέ τε καὶ εἰς μίαν συντέλειαν ἤγαγε καὶ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ πεποίηκεν».

Αἰσχρὸν λοιπὸν κατὰ Πλωτῖνον ἀπόλυτον εἶναι πᾶν τὸ ἄνουν καὶ ἀνούσιον καὶ ἄσκοπον, ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ Κάντιος ἐθαύμαζεν ὡς ἐλεύθερον κάλλος. Σχετικῶς δ' αἰσχρὸν τὸ ἔχον μὲν οὐσίαν καὶ ζωὴν, ἀλλ' οὐχὶ τριαύτην, ἣτις νὰ ἐκδηλοῦται ἐπὶ τῆς ὕλης διὰ μορφῆς ἀναλόγου τῆς ζωῆς καὶ τῆς οὐσίας ταύτης. Καὶ κατὰ τοῦτο ὁ Πλωτῖνος ὑπερέχει τοῦ τε Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἐμβαθύνας φιλοσοφικώτερον εἰς τὴν φύσιν τοῦ αἰσχροῦ παρ' ὅ,τι ποιοῦσιν ἐκεῖνοι, μόνον εἰς τὰς περὶ τὴν μορφὴν ἐξωτερικὰς σχέσεις ἀνάγοντες τὴν ἀσχημίαν²⁶. Ἐναντίας «Κάλλος ἔστι ὅταν ἡ τοῦ ἐνὸς τὰ μέρη κατάσχη φύσις». (Ἐνν. VI, 9, 1. 757) ἢ, ὡς εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω, ὅταν ἡ ἐνότης τῆς ιδέας, ὑποτάξασα τὸ χαοτικὸν τῆς ὕλης εἰς μίαν σκόπιμον συντέλειαν, ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀταξίαν διὰ τῆς τάξεως, τὸ ἄμετρον διὰ τῆς συμμετρίας καὶ ἀναλογίας τὸ ἔκρυθμον διὰ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς ἀρμονίας. Καὶ ταῦτα δύναται νὰ λέγη τῶρα ὁ Πλωτῖνος χωρὶς νὰ παλινωδῇ εἰς τὴν κατὰ τῆς συμμετρίας ὑπέρμετρον ἐκείνην πολεμικὴν του. Διότι καὶ μόνον ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ περιοριζομένη ἡ σύνταξις καὶ ἡ ὁμολογία τῶν μερῶν ἐνὸς ὅλου παρὰ Πλωτῖνω (Brenning σελ. 12) δὲν εἶναι, ὅπως ἡ τῶν στωϊκῶν συμμετρία αἴτιον, ἀλλ' ἀποτέλεσμα τοῦ καλοῦ. Καλὸν δὲ εἶ-

26. F. Gregorovius σελ. 124.

ναι, ὡς γνωρίζομεν πλέον, ὁ νοῦς, τὸ ἀμέγεθες εἶδος, ἡ ἀσώματος ψυχὴ, ἣτις ὡς τοιαύτη δὲν κέκτηται μὲν αὐτὴ συμμετρίαν τινὰ καὶ ἁρμονίαν, εἶναι ὅμως ἡ δύναμις ἡ τὰ πάντα εἰς ἓν ἄγουσα καὶ δημιουργοῦσα καὶ πλάττουσα καὶ μορφοῦσα καὶ συντάττουσα²⁷. Ὡστε ὁσάκις ὁ Πλωτῖνος, ἐπαναλαμβάνει τὴν πλατωνικὴν ἔκφρασιν, ὅτι τὰ ἀντικείμενα γίνονται καλὰ μετοχῇ εἶδους ἢ μορφῆς, δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὑφίστανται μὲν αἱ μορφαὶ καὶ τὰ εἶδη, ὅπως αἱ ἰδέαι τοῦ Πλάτωνος, ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ ὡς πρόσωπα, γίνονται δὲ τὰ αἰσθητὰ πράγματα κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτῶν, μετέχοντα τῆς ἐκεῖ συμμετρίας καὶ τάξεως. Πολλῷ μᾶλλον, ὅπως τὸ κάλλος τοῦ Ἐνός δὲν εἶναι παρὰ καλοποιὸς δύναμις, οὕτως ἡ μορφή τοῦ εἶδους δὲν εἶναι κυρίως παρὰ μορφωτικὴ αὐτοῦ δύναμις. Ἐὰν ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ ὑπῆρχε τάξις ἢ συμμετρία, τὰ αἰσθητὰ δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ μετέχωσιν αὐτῶν ἄλλως παρὰ ἂν ἦσαν τὰ αὐτὰ μετὰ τῶν νοητῶν. «Νῦν δὲ ἕτερον μὲν ἐκεῖνο, ἕτερον δὲ τοῦτο· οὐδὲ γὰρ οἰκία ἢ αἰσθητὴ τὸ αὐτὸ τῇ νοητῇ καίτοι ὁμοίωται· καὶ τάξεως δὲ καὶ κόσμου μεταλαμβάνει ἢ οἰκία ἢ αἰσθητὴ κα-

27. Ἐνν. VI. 9, 1. 757 καὶ πρβλ. VI 7, 30 περὶ τὸ τέλος, ἐνθα λέγει, ὅτι καὶ ἡ συμμετρία καὶ τὸ κάλλος ἐκεῖθεν (ἐκ τοῦ νοητοῦ κόσμου) εἰς τὸ καλὸν ἐλείλυθεν.

Οὐχὶ λίαν διαφόρως καὶ μόνον μὲ νεωτέρας ἐκφράσεις χαρακτηρίζει ὁ H. Lotze τὴν συμμετρίαν ὡς Herrschaft des Gesetzes (über den Stoff) im allgemeinen. Ueber den Begriff der Schönheit σελ. 39.

κειῖ ἐν τῷ λόγῳ οὐκ ἔστι τάξις, οὐδὲ κόσμος οὐδὲ συμμετρία. (Ἐνν. I. 2, 1, ἐν τέλει).

Αἰτία δι' ἣν τὰ ἐπὶ γῆς καλὰ ἔχουσι παρεπομένην αὐτοῖς τὴν τάξιν καὶ τὴν συμμετρίαν, εἶναι ἡ φύσις τῆς ἧς μετέχουσι ψυχῆς, τοῦ πρὸς ὃν κοινωνοῦσι λόγου. «Ὅ,τι γὰρ ἂν ἐφάπτηται ψυχῆς, οὕτω ποιεῖται, ὡς ἔχει φύσεως ψυχῆς ἢ οὐσίας». (Ἐνν. IV, 3, 10. σελ. 380 ἐν ἀρχῇ). Ἡ οὐσία ὁμῶς τῆς ψυχῆς ἔχει, ὡς γνωρίζομεν, τὴν φύσιν ἐνιαίαν καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἀποτελοῦν τὴν ἀρετὴν αὐτῆς ὅτι εἶναι ἓν. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ μορφοῦν τὴν ὕλην εἶναι ἓν, διὰ τοῦτο, λέγει ὁ Πλωτῖνος, «ἐν τε ἔδει τὸ μορφοῦμενον εἶναι, ὡς δυνατὸν αὐτῷ ἐκ πολλῶν ὄντι». (Ἐνν. I. 6, 2). Πραγματικῶς: Ἐὰν τὰ χαοτικὰ καὶ ἀκόσμητα τῆς ὕλης στοιχεῖα μέλλουν νὰ γίνωσι κοινωνὰ τῆς ἐνιαίας φύσεως τοῦ εἴδους, πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς μίαν ὁμόλογον ὀλομέλειαν εἰς μίαν ὀργανικὴν ἐνότητα· ἄλλως δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἄξιος, τρόπον τινά, θρόνος ὁ ὁποῖος νὰ φέρῃ ὅλον τὸ εἶδος ἐπ' αὐτοῦ ἰδρυμένον. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Πλωτῖνος ὅτι τὸ κάλλος ὅταν μὲν καταλάβῃ πολυμερές τι, τότε «ἰδρυται ἐπ' αὐτοῦ, εἰς ἓν συναχθέντος, καὶ τοῖς μέρεσι διδὸν ἑαυτὸν καὶ τοῖς ὅλοις. Ὅταν δὲ ἓν τι καὶ ὁμοιομερές (οἷά εἰσι τὰ ἀπλᾶ), τότε δίδωσιν ἑαυτὸ εἰς ὅλον». (Ἐνν. I. 6. 2).

Τοιουτοτρόπως ἐξηγεῖται, ὄχι μόνον τὸ καθ' ἕκαστα κάλλος τῶν εἰς μίαν ὀλομέλειαν ἀνηκόντων μερῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν ἀπλῶν πραγμάτων, τὸ ὁποῖον δὲν ἤξευρε νὰ ἐξηγήσῃ ἡ τῶν στωϊκῶν συμμετρία. Τὰ χρώματα, ὡς ἀπλᾶ πράγματα, δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ὁμολογίας τινὸς ἢ

συμμετρίας πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ κάλλους, ἀσωμάτου καὶ ἀμεγέθους ὄντος καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς σώμασιν²⁸. ὁ βαθμὸς τῆς καλλονῆς αὐτῶν ἐξαρτᾶται συνεπέστατα ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ εἶδους ἐπὶ τῆς ὑποκειμένης εἰς αὐτὰ ὕλης. Ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ἡ ὕλη, στέρησις οὔσα καὶ πενία πάσης ιδιότητος, εἶναι τὸ σκοτεινὸν τῶν ἀντικειμένων βάθος, πρὸς ὃ ὀρρωδεῖ ἡ ψυχὴ ἐγκύπτουσα²⁹. Τὸ εἶδος ἀπεναντίας τῆς χρώας εἶναι αὐτὸ ἀφ' ἑαυτοῦ λάμψις καὶ φῶς, εἶναι ὁ λόγος τοῦ παρ' ἡμῖν φωτὸς καὶ πυρὸς, εἶναι ζωὴ τις πυρίνη. (Ἐνν. VI, 7, 10. σελ. 704). Ὅπου λοιπὸν προσιὸν τὸ ἀσώματον τοῦτο φῶς τοῦ λόγου καὶ εἶδους³⁰ ἐπικρατήσῃ ὀλοσχερῶς τοῦ ἐν ὕλῃ σκοτεινοῦ, ἐκεῖ ἔχομεν τὰ καλὰ καὶ ἔμμονα καὶ ἀνέκπλυτα χρώματα. Ἀπεναντίας ὅπου τὰ χρώματα δὲν ἀντέχουσιν, ἐξίτηλα τῷ φωτὶ γινόμενα, ἐκεῖ ἔχομεν κατὰ Πλωτῖνον τὴν ἐνδειξίν, ὅτι ἡ ὕλη δὲν μετέσχευεν ὀλοκλήρου τοῦ εἶδους τῆς χρώας³¹. Διὰ τοῦτο τὸ ἐξίτηλον χρῶμα οὐ-

28. Ἐνν. IV. 7, 8. 463.

29. Ἐνν. II, 4, 16. σελ. 169-170.

30. Ὁ Πλωτῖνος ἐνταῦθα καὶ πρὸ πάντων ἐν Ἐνν. II, 1, 7 καὶ 8, ἀναφερόμενος εἰς τὰ παρὰ Πλάτωνι: Τιμ. 31.B, 39.B, 51.B. καὶ Φιληβ. 26, C. καὶ 47, A, παραδέχεται εἶδος ὑπερκοσμίου φωτὸς τὸ ὁποῖον, κάλλιστον ὡς τοιοῦτον, παρέχει εἰς τὸ ἐν κόσμῳ φῶς τὴν λάμψιν καὶ γεννᾷ τὰ χρώματα. Ἀλλὰ καὶ τὸ αἰσθητὸν πῦρ τὸ θεωρεῖ παρὰ τὰ ἄλλα σώματα καλόν: ὅτι τάξιν εἶδους πρὸς τὰ ἄλλα στοιχεῖα ἔχει· λάμπει οὖν καὶ στίλβει ὡς ἂν εἶδος ὄν. Ἰδ. περὶ τούτου Geuzer σελ. 194 καὶ ἐξῆς.

31. Ἀτελῶς μεταφράζει ὁ Zimmermann σελ. 136, τὰς λέξεις

δὲ καλὸν εἶναι πλεόν.

Ὅτι ἀναλόγως ἐξηγεῖται τὸ κάλλος καὶ τῶν ἀπλῶν τῶν καὶ παντὸς ἀπλοῦ πράγματος ἐν γένει, ἐννοεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἐπίσης πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω τὸ ἐν ταῖς ἀρμονίαις κάλλος, εἴτε εἶναι αὕτη ἀρμονία φωνῶν, εἴτε εἶναι ἀρμονία χρωμάτων. Τὸ ἐν Ἐνν., I, 6, 3 χωρίον περὶ τῆς μουσικῆς ἀρμονίας φαίνεται ἐφθαρμένον· καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ E. Müller διόρθωσις αὐτοῦ ὀλίγον συντείνει πρὸς τοιαύτην αὐτοῦ ἐρμηνείαν, ἣτις νὰ ἱκανοποιῇ πάσας τὰς κριτικὰς ἀξιώσεις. Ἄλλ' ὁ λόγος τῆς σκοτεινότητός του κεῖται, νομίζομεν, ὄχι τόσον ἐν τῇ ἀνωμάλῳ αὐτοῦ συντομίᾳ, ὅσο ἐν τῇ συνηθείᾳ τοῦ Πλωτίνου νὰ μὴ ᾔηται πάντοτε συνεπῆς εἰς τὰς περὶ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἐκφράσεις του. Οὕτως ἐν τῷ ἀνωτέρω χωρίῳ παραδέχεται, ὅτι ἐν ταῖς φωναῖς ἐνοικοῦσι τρόπον τινὰ ἀφανεῖς ἀρμονίαι, αἵτινες, τὰς φανεράς ἀρμονίας παράγουσαι, ποιοῦσι τὴν ψυχὴν νὰ λάβῃ σύνεσιν τοῦ καλοῦ. Ἐνῶ ἐν Ἐνν. V. 9, 11, ὁμιλεῖ περὶ νοητοῦ ῥυθμοῦ καὶ ἀρμονίας, δηλαδὴ περὶ εἰδῶν αὐτῶν ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ ὑπαρχόντων, τοῦθ' ὅπερ εἶναι φυσικὴ τοῦ συστήματός του συνέπεια. Ὅπως πάντα τὰ αἰσθητά, οὕτω καὶ ἡ μουσικὴ ἀρμονία ἀρμόζεται κατὰ τὰ ἐν τῷ νῶ εἶδη: «Καὶ μὴν καὶ μουσικὴ πᾶσα περὶ ἀρμονίαν ἔχουσα καὶ ῥυθμόν, ἧ μὲν περὶ ῥυθμόν καὶ ἀρμονίαν ἔχουσα τὰ νοήματα τὸν αὐτὸν τρόπον ἂν εἴη, ὡσπερ καὶ ἡ περὶ τὸν

τοῦ Πλ.: τὸ δὲ μὴ κρατοῦν ἐξίτηλον τῷ φωτὶ γινόμενον οὐκέτι καλόν, ὡς ἂν τοῦ εἶδους τῆς χροᾶς οὐ μετέχον ὄλου».

νοητὸν ῥυθμὸν ἔχουσα». Ἀλλαχοῦ ὁμοῦς πάλιν πιστεύει: ὅτι «οὐ μὴν ἐκινήθη ἂν ἡ χορδὴ μουσικῶς, εἰ καὶ ὁ μουσικὸς ἐβούλετο, μὴ τῆς ἁρμονίας τοῦτο λεγούσης». (Ἐνν. III, 6, 4. ἐν τέλει).

Ἐν τούτοις ἡ ἀσυνέπεια αὕτη προέρχεται μόνον ἐκ τῆς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐξηγηθείσης συνηθείας τοῦ Πλωτίνου, νὰ συναλλάσῃ τὰ ὀνόματα τῶν μορφωτικῶν δυνάμεων, πότε μὲν ἀποκαλῶν αὐτὰς λόγους, πότε ψυχάς, πότε ιδέας καὶ πότε νοῦς. Αἴρεται δὲ τὸ ἀσυνεπὲς καὶ εὐοδοῦνται τὰ συγγενῆ τοῖς ἀνωτέρω χωρία, ἐάν, ὅσάκις ὁ Πλωτῖνος ὁμιλεῖ περὶ ἀφανοῦς ἁρμονίας, νοῶμεν δι' αὐτῆς τοὺς κοσμητικὸς τῶν φωνῶν λόγους, ὧν οἱ ἀπλοῖ τόνοι πρέπει νὰ μετὰσχωσιν ὅπως συνηχῆσωσιν ἁρμονικῶς. Ἁρμονία εἶναι ἡ δύναμις τῶν λόγων τούτων ἡ ὑπάγουσα τὰς ἐν τῇ ὕλῃ κινήσεις εἰς ὠρισμένας τινὰς σχέσεις, ἐν τῇ τοῦ χρόνου μονάδι, ἄνευ τῆς ὁποίας εἰς μάτην θὰ ἐκοπία ὁ μουσικὸς, ὅπως κινήσῃ ἁρμονικῶς τὰς χορδὰς του.

Διὰ τοῦτο μᾶς ὑπενθυμίζει καὶ ἐνταῦθα ὁ Πλωτῖνος, ὅτι αἱ σχέσεις αὗται δὲν γεννῶσι τὸ κάλλος ἐν τῇ μουσικῇ, ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἤδη. Ὡς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶπομεν, τὸ κάλλος τὸ γνωρίζει ἡ ψυχὴ βολῆ τῇ πρώτῃ, ἐνῶ ἐν τῇ μουσικῇ ἁρμονία τὸ μετρεῖσθαι ἀριθμοῖς παρακολουθεῖ τὴν φύσιν αὐτῆς ἀλλὰ δὲν τὴν κατασκευάζει. Ἄλλως τε οἱ ἀριθμοί, καθ' οὓς μετροῦνται αἱ ἁρμονίαι ἐκ τῶν ὑστέρων, τυγχάνουσι πρὸς ἀλλήλους ἐν λόγῳ οὐ τῶ παντί, ἀλλ' ὅς ἂν ἢ δουλεύων εἰς ποίησιν εἴδους εἰς τὸ κρατεῖν. (Ἐνν. I. 6, 3.

έν τέλει). Ἐὰν τώρα ἐνθυμηθῶμεν ὅτι τοιοῦτοι εἰσὶν οἱ ἀριθμοί, οὓς ταυτίσας μετὰ τῶν ἰδεῶν ὁ Πλάτων ἐξήγει τὴν τῆς ἐνότητος καὶ πολλαπλότητος συζυγίαν καὶ συνάφειαν³², καὶ οὓς ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει ὡς ἀριθμοὺς εἰδητικούς³³, καὶ ἀριθμοὺς τῶν εἰδῶν³⁴, ἐννοοῦμεν εὐκόλως, ὅτι καὶ ἡ μουσικὴ ἄρμονία, ὅπως καὶ ἡ συμμετρία παράγεται συνεπῶς ὑπὸ τῆς εἰς τὰ συναρμοττόμενα στοιχεῖα παρουσίας καὶ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐπικρατήσεως τοῦ εἶδους³⁵.

Περὶ ἄρμονίας χρωμάτων οὐδαμοῦ φαίνεται ποιησάμενος λόγον ὁ Πλωτῖνος: Ὡς ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐσημειώσαμεν, θαυμάζει τὴν ποικιλίαν αὐτῶν, καὶ ζητεῖ τὸν λόγον τῆς γενέσεως αὐτῆς, τὴν ἄρμονικὴν ὁμῶς σχέσιν, ἣν ἔχουσι ταῦτα πρὸς ἀλλήλα, οὐδαμοῦ τὴν ἀναφέρει. Ἴσως διότι ταύτην ἐννοεῖ ὑπὸ τὸ ὄνομα ποικιλία ἀφοῦ οἱ ὄροι: ἄρμονία, συμφωνία, ἀντίθεσις κτλ. χρωμάτων φαίνονται ὄντες προϊόντα τῆς νεωτέρας ὀπτικῆς: ὡς ἐκ τούτου, καὶ διότι οἱ ὄροι οὗτοι τυγχάνουσιν εἰλημμένοι ἐκ τῆς μουσικῆς κυρίως, προετάξαμεν ἀνωτέ-

32. Ἰδ. Zeller II, 567 καὶ ἐξῆς.

33. Ἰδ. Ἀριστοτ. Μεταφ. XIII. 9, 1086 β. 34 καὶ 1090, β. 35.

34. Μεταφ. XIII, 7. 1081, α. 1083 β. καὶ XIV, 3. 1090. β.

35. Μὲ τοὺς ἀριθμοὺς ταυτίζει τοὺς παρ' αὐτῷ λόγους ὁ Πλωτῖνος οὐχὶ σπανίως. Πρβλ. Ἐνν. IV. 4, 35. σελ. 429. Ὡς γνωστὸν οἱ τοιοῦτοι τῶν ἀριθμῶν ἀνήκουσι τῇ Πυθαγορικῇ φιλοσοφίᾳ, παρ' ἧς ἔλαβε τροποποιήσας αὐτοὺς ὁ Πλάτων, ἀπὸ τούτου δὲ πάλιν οἱ νεοπυθαγορικοὶ καὶ διὰ τούτων ὁ Πλωτῖνος. Ἰδ.: M. Heinze. Die Lehre vom Logos. σελ. 180 καὶ ἐξῆς Zeller V σελ. 122 καὶ ἐξῆς.

ρω τὰ περὶ μουσικῆς ἀρμονίας τοῦ Πλωτίνου, ἂν καὶ ταῦτα ἀνήκουσι κυρίως εἰς τὸ τεχνητὸν κάλλος. Διότι μόνον ἐκ τῶν ὅσα λέγονται παρ' αὐτοῦ περὶ ἀρμονίας φωνῶν εἶναι ἐλπίς νὰ συμπεράνωμεν καὶ τὴν περὶ χρωμάτων ἀρμονίας διδασκαλίαν. Ἐννοεῖται ὅτι, ὅπως τὰς μεταξὺ τόνων καὶ φωνῶν, οὕτω καὶ τὰς μεταξὺ τῶν χρωμάτων προτερηματικὰς σχέσεις παράγουσιν αἱ παρουσίαι καὶ ἐπικρατήσεις τῶν εἰδῶν. Ἐπίσης ἐννοεῖται ὅτι, ὅπως αἱ μουσικαὶ ἀρμονίαι, οὕτω καὶ αἱ τῶν χρωμάτων ἀρέσκουσιν ἡμῖν πρὶν ἢ μετρήσαντες εὐρωμεν πειραματικῶς τὰς ὠρισμένας σχέσεις, εἰς ἃς περιέρχονται αἱ παράγουσαι τὰ χρώματα φυσικαὶ αἰτίαι, ὡς ἀκίς ἐπικρατήση αὐτῶν τὸ τῆς ἀρμονίας εἶδος. Διότι ὅπως αἱ μουσικαὶ ἀρμονίαι, οὕτω καὶ αἱ τῶν χρωμάτων μετροῦνται λόγῳ οὐ τῷ παντὶ ἀλλ' ὅς ἂν ἢ δουλεύων εἰς ποιήσιν εἶδους. Καὶ ὡς μὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τοῦτο εὐνόητον, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὑπάρχει τις ἀναλογία τόσον μεταξὺ τῶν ἑπτὰ (κυρίως ἕξ) χρωμάτων τοῦ πρίσματος καὶ τῶν ἑπτὰ τῆς μουσικῆς κλίμακος τόνων, ὅσον καὶ μεταξὺ τῶν ἑπτὰ ἀλλήλων διαστημάτων, καθ' ἃ οἷ τε τόνοι καὶ τὰ χρώματα εὐρηνται εἰς προτερηματικὴν πρὸς ἀλληλα σχέσιν³⁶. Ὁ Πλωτῖνος ὁμῶς τὴν ἀναλογίαν ταύτην δικαιώνει συνεπέστατα τῷ ἑαυτοῦ συστήματι. Ἐγνωρίσαμεν ἤδη

36. Περὶ τούτων Ἴδε. F. Unger: Die Bildende Kunst. Göttingen. 1858. σελ. 192. Vischer: Aesthetik. II, 1. § § 251 καὶ ἐξῆς. καὶ πρβλ. Goethe: Sämmtliche Werke (ἐκδ. Gödecke εἰς 15 τόμ) XV σελ. 199. καὶ 698.

παρ' αὐτῷ τὸ εἶδος τοῦ ἐπὶ γῆς φωτὸς ὡς πυρίνην ζωήν. Ἐν. Ἐνν. IV, 4, 35, παραδέχεται περὶ τοῦ ἡλίου, ὅτι ἡ δράσις αὐτοῦ δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸ νὰ θερμαίνῃ καὶ φωτίζῃ τὰ ἐπὶ γῆς ἀντικείμενα, ἀλλ' ὡς ἄστρον τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ εἶναι θεία, ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ὕλης ὡς μορφωτικὴ δύναμις, ψυχῆς διαδόσει «ὅσον ἐν αὐτῷ φυσικῆς ψυχῆς πολλῆς οὔσης». Ἡ ψυχὴ αὕτη, ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς ὁποίας πάντα τὰ χρώματα γεννῶνται³⁷, εὐμοιρεῖ βεβαίως, ὅπως πᾶσα ψυχὴ, τῶν ἰδίων αὐτῆς λόγων ἢ δυνάμεων, ὧν μετέχοντα τὰ καθ' ἕκαστον χρώματα συντάττονται κατ' ἀνάγκην εἰς τοιαύτας τινὰς ἁρμονικὰς σχέσεις, ὁποῖαι εἶναι αἱ μόναι καταλληλότεραι πρὸς ἔκφρασιν ὀλοκλήρου τῆς ἐνιαίας φύσεως τοῦ εἶδους ἐξ οὗ προέρχονται³⁸.

Ὁ φόβος, ὅτι τὰ ὄρια τῆς μελέτης ἡμῶν ταύτης ἐπεκτείνονται ὀλονὲν πέραν τοῦ δέοντος, μᾶς ἀναγκάζει νὰ μὴ προσθέσωμεν ἐνταῦθα τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συγχρό-

37. Οἱ νεοπλατωνικοὶ καλοῦσι τὰ χρώματα ἔκγονα φωτός. Ἴδ. Πρόκλον, ὅστις ἔπεται, ὡς πρὸς τοῦτο τῇ τοῦ Πλωτίνου διδασκαλίᾳ· εἰς Φιληβ. σελ. 141.

38. Ὁ Πλωτῖνος ἐνῶ ἐν Ἐνν. IV, 4, 29. καὶ IV 4, 22 ἀπορεῖ ἐὰν οἱ λόγοι οἱ ἐν τοῖς σπέρμασι ποιοῦσι τὰς χροῖας, ἐν Ἐνν. II, 4, 9, παραδέχεται ὄχι μόνον τὴν λευκότητα ὡς λόγον τοῦ λευκοῦ χρώματος, ἀλλὰ καὶ ποικίλον λόγον ὡς αἰτίαν τῶν ποικίλων χρωμάτων. Καὶ ὁμῶς Ἐνν. VI 4, 10. ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐσημειώσαμεν, ἀποφαίνεται ἐπὶ τὸ νεωτεριστικώτερον, ὅτι οὐχὶ τὸ σῶμα τοῦ ζωγράφου, οὐδὲ τὸ εἶδος τὸ μεμιμημένον γράφει τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ ἡ θέσις ἢ οὕτως τῶν χρωμάτων ποιεῖ αὐτὴν τοιαύτην.

νου ἐπιστήμης μεθερμήνευσιν καὶ δικαιολογίαν τῆς περὶ φωνῶν καὶ χρωμάτων καλολογικῆς τοῦ Πλωτίνου θεωρίας, καθ' ὅσον αὕτη εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβασθῇ πρὸς ἐκείνην. Ἀναφέρομεν μόνον ἀπλῶς ὡς περίεργον, ὅτι τὰ ἐν Ἐνν. IV, 4, 35 σελ. 429 περὶ τὸ τέλος πλατωνικῶς λεγόμενα περὶ τῆς συμπληρωματικῆς τρόπον τινὰ φύσεως τῶν ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ἐν γένει, (λαβεῖν γάρ τι τῶν ἐτέρων ἐθέλει μέρος τὸ ἄλλο μέρος, ἐνδεές ὄν αὐτοῦ) καταλλήλως συνδυαζόμενα μετὰ τῶν ἀμέσως ἡγουμένων καὶ ἐπὶ τοῦ φωτὸς ἐφαρμοζόμενα, συμβιβάζονται πληρέστατα — πάντοτε κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ νεοπλατωνισμοῦ ἐννοεῖται — πρὸς τὴν σύγχρονον θεωρίαν περὶ τῶν συμπληρωματικῶν λεγομένων χρωμάτων, καὶ ὀρίζουσι καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν τὴν καλολογικὴν αὐτῶν ἀξίαν.

Ὅ,τι δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἐπισυνοψίσωμεν ἐνταῦθα καταντήσαντες, εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ βαθμολογία τοῦ αἰσθητοῦ καλοῦ παρὰ Πλωτίνῳ βαίνει παραλλήλως ἢ μᾶλλον συμπίπτει μὲ τὴν ὄντολογικὴν ἀξίαν τῶν δημιουργημάτων ἐν γένει. Οὐδ' ἡδύνατο νὰ ἔχη ἄλλως, ἀφοῦ, ὡς εἶδομεν, τὸ καλὸν ταυτίζεται μετὰ τῆς οὐσίας. Κατὰ συνέπειαν ὁ νοητὸς κόσμος εἶναι ὄχι μόνον τὸ ὄντως ὄν ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον καλὸν καί, ὡς ὁ Πλωτίνος εἶπεν, ὑπέρκαλος κάλλει ἀμηχάνῳ. Ἡ ἐκ τοῦ Νοῦ γεννωμένη ψυχὴ εἶναι μὲν καὶ αὕτη καλή, ἀλλὰ κατὰ δεύτερον λόγον, διότι τὸ κάλλος αὐτῆς εἶναι τὸ εἶδωλον τοῦ ἐν ἐκείνῳ³⁹. Ἐκ ταύτης πάλιν τὸ πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον

39. Ἐνν. V. 8, 13 ἐν τέλει.

γειτνιάζον μέρος ἔχει ἀμυδρότερον κάλλος, ὡς ἔχει καὶ ἀσθενεστέραν ζωὴν, καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς τὸ κάλλος τῆς νοεραῆς οὐσίας ἐλαττοῦται καθ' ὅσον καὶ ἡ ὄντοτης αὐτῆς ἐξασθενεῖ, ἔνεκα τῆς ὅλον ἐν ἀύξανούσης αὐτῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ Ἐνός. «Καὶ γάρ, ὅσω ἰόν εἰς τὴν ὕλην ἐκτέταται, τόσο ἀσθενέστερον τοῦ ἐν ἐνὶ μένοντος. Ἀφίσταται γὰρ ἑαυτοῦ πᾶν διϊστάμενον, εἰ ἰσχύς, ἐν ἰσχύϊ, εἰ θερμότης ἐν θερμότητι, εἰ ὅλως δύναμις ἐν δυνάμει, καὶ κάλλος ἐν κάλλει». (Ἐνν. V, 8, 1).

Ἄλλ' ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τὰ αἰσθητά: Τὸ ὕψιστον καὶ τελειότατον κάλλος ἐν σώματι προσιδιάζει εἰς τὸ σύμπαν, εἰς τὸν αἰσθητὸν τουτέστι κόσμον, καθ' ὅσον αὐτὸς θεωρεῖται ὡς ἐν ὅλον, τοῦτο μὲν διότι ἔρχεται ὡς πρῶτος μετὰ τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν καλά, τοῦτο δὲ διότι ἐν αὐτῷ ἀντιπροσωπεύονται συνάπαντα τὰ εἶδη καὶ γένη, ὀλικὴν ἀποτελοῦντα, ἔστω καὶ ὡς ἐν κατόπτρῳ, εἰκόνα τοῦ νοητοῦ κόσμου. Ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ εἵπομεν διὰ βραχέων κατὰ τί ὁ αἰσθητὸς διαφέρει τοῦ νοητοῦ κόσμου. Ἐν Ἐνν. III, 2, 2, παράγων ὁ Πλωτῖνος τὸν μὲν ἀπὸ τοῦ δέ, λέγει: Ἐξ ἐνός νοῦ καὶ τοῦ ἀπ' αὐτοῦ λόγου ἀνέστη τόδε τὸ πᾶν καὶ διέστη καὶ ἐξ ἀνάγκης τὰ μὲν ἐγένετο φίλα καὶ προσηνῆ, τὰ δὲ ἐχθρὰ καὶ πολέμια, καὶ τὰ μὲν ἐκόντα τὰ δὲ καὶ ἄκοντα ἀλλήλοις ἐλυμήνατο καὶ φθειρόμενα θάτερα γένεσιν ἀλλήλοις εἰργάσατο». Ἐν τούτοις ἐκ τῆς μερικῆς ταύτης ἀλληλομαχίας, λέγει ὁ Πλωτῖνος δὲν πρέπει νὰ συμπεράνη τις, ὅτι τὸ σύμπαν δὲν εἶναι τὸ ἀρμονικώτατον τῶν δημιουργημάτων⁴⁰. Οἱ

40. Ἰδ. Ἐνν. III, 2. 15. Τὰς ἀλληλοσφαγίας τῶν ζώων καὶ τῶν